

А. А. Хотовицкого // Там само. – 1894. – № 4. – Ч. неофиц. – С. 110–113; *Викторовский А. В.* Речь при погребении протоиерея А. А. Хотовицкого // Там само. – № 5. – Ч. неофиц. – С. 137–139; О смерти протоиерея и священника // Там само. – № 6. – Ч. офиц. – С. 142; *Т[еодоров]ич Н. И.* Памяти отца протоиерея Александра Антоновича Хотовицкого, бывшего ректора Волынской духовной семинарии (Некролог) // Там само. – Ч. неофиц. – С. 179–186.

Літ.: Теодорович Н. И. Волынская духовная семинария. История первоначального устройства ее и подведомственных ей духовных училищ. Списки воспитанников, окончивших в ней курс учения, а также начальников и наставников ее в период времени с 1796 по 1900 г. – Почаев, 1901. – С. 599–600, 837, 869; *Яковчук В., свящ.* Ректор Волинської духовної семінарії протоієрей Олександр Хотовицький (1834–1893) // Дзвони Волині. – 2014. – № 12 (грудень). – С. 10.

М. Л. Ткачук

ХРАНЕВИЧ Петро Степанович [рос. Храневич Петр Степанович] (1804–31.12.1846[12.01.1847]), протоієрей, випускник КДА – священнослужитель РПЦ, церк. педагог.

Нар. у с. Мирогоща Дубенського пов. Волин. губ. (нині – с. Мирогоща Перша Дубенського р-ну Рівнен. обл.) у сім'ї священника. Закінчивши Волин. ДС (1819–25), навчався у КДА (1825–29), яку закінчив зі ступ. магістра богослов'я і словесних наук (ухвалу Конференції КДА від 03.08.1829 затверджено Комісією духовних уч-щ 26.09.1829).

18.08.1829 був призначений учителем цивільної історії та франц. мови Кишинівської ДС; після отримання магістерського диплома переведений на посаду професора. Паралельно викладав словесність і цивільну історію у Шляхетному пансіоні при семінарії (з 20.11.1829). Поряд із викладанням займався адм. діяльністю на посадах секретаря (11.02.1830–31.05.1832) і члена Правління (25.04–01.12.1830), в. о. інспектора Кишинівської ДС (31.05–21.10.1832).

Архієпископом Кишинівським і Хотинським Димитрієм (Сулимою) 05.09.1833 висвячений на диякона, 06.09.1833 рукопокладений у сан ієрея і призначений на посаду священника Кишинівського Свято-Вознесенського собору. З 07.09.1833 до 07.11.1835 слу-

жив також законовчителем новоствореної Кишинівської chol. гімназії.

Помер у Кишиневі в сані протоієрея. Похований на міськ. Центр. правосл. кладовищі.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 160. – № 1266; Ф. 175. – № 2249; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 553; Оп. 3. – Спр. 86, 101, 344.

Опубл. дж.: Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Отд. III (1796–1869 гг.). – Т. 5 (1823–1869 гг.) / с предисл., введ. и прим. проф. прот. Ф. И. Титова. – К., 1915. – С. 47, 51, 111–112, 509.

Літ.: Теодорович Н. И. Волынская духовная семинария. История первоначального устройства ее и подведомственных ей духовных училищ. Списки воспитанников, окончивших в ней курс учения, а также начальников и наставников ее в период времени с 1796 по 1900 г. – Почаев, 1901. – С. 367; *Пархомович А. М.* Список ректоров и инспекторов Кишиневской духовной семинарии за время столетнего (с 31 января 1813 г.) существования ее // Кишиневские Ев. – 1911. – № 24. – Отд. неофиц. – С. 920–921; *Лотоцкий П. А.* Административный строй Кишиневской духовной семинарии 1808–1814, 1867 и 1884 годов // Там само. – 1913. – № 2. – Отд. неофиц. – С. 67–68; № 4. – Отд. неофиц. – С. 151–152.

М. Л. Ткачук

ХРИСТОФОР (СМИРНОВ Федір Олексійович) [рос. Христофор (Смирнов Федор Алексеевич)] (08[20].02.1842–1921), єпископ РПЦ, випускник і викладач КДА – церк. діяч, педагог, богослов, фахівець з іконографії та церк. мистецтва.

Нар. у с. Вьошки Юхновського пов. Смоленської губ. (нині – Угранського р-ну Смоленської обл. РФ) у сім'ї диякона. Після закінчення В'яземського ДУ (1854–59) та Смоленської ДС (1859–65) навчався у КДА (1865–69), де здобув ступ. магістра богослов'я (рішення Конференції КДА від 19.12.1869 затверджено Св. Синодом 02.12.1870). Рукопис випускного твору Х. «Учение первенствующей Церкви о лице Иисуса Христа совместно с мнениями еретическими», визнаного Конференцією КДА «очень хорошим», зберігається у ІР НБУВ (у каталозі помилково датований 1882 р.).

29.09.1869 розпочав пед. діяльність на посаді помічника інспектора Смоленської ДС.

24.04.1870 обраний Радою КДА в. о. доцента каф-ри церк. археології та літургії (зарахований на посаду 17.06.1870). Після отримання магістерського диплома затверджений на посаді доцента (30.01.1871). 28.10.1877 обраний екстраорд. професором цієї каф-ри (затверджений у званні указом Св. Синоду від 26.01.1878). У лекціях з літургії викладав її загальні поняття та історію, зміст і значення християн. богослужіння та церк. піснеспівів. У курсі церк. археології знайомив студентів КДА із пам'ятками реліг. мистецтва (архітектури, скульптури, живопису) різних часів і народів.

27.03.1883 прийняв чернецтво (чин постригу звершено єпископом Чигиринським Віталієм (Іосифовим) у церкві преподобного Антонія Печерського у Ближніх печерах КПЛ). 13.04.1883 рукопокладений у сан ієродиякона, 14.04.1883 – у сан ієромонаха.

Указом Св. Синоду від 03.06.1883 призначений ректором Тамбовської ДС і піднесений до сану архімандрита (чин звершено митрополитом Київським і Галицьким Платоном (Городецьким) у Білоцерківському Спасо-Преображенському соборі 17.06.1883).

З 13.06.1885 – ректор Вифанської ДС (при Спасо-Вифанському чол. монастирі Троїце-Сергієвої лаври, м. Сергієв Посад). З 30.07.1886 очолював МДА. Залишаючись на ректорській посаді, 24.04.1887 був призначений єпископом Волокаламським, 3-м вікарієм Моск. єпархії (чин хіротонії звершено 25.05.1887 у Свято-Успенському соборі Троїце-Сергієвої лаври).

За станом здоров'я був звільнений від обов'язків вікарного єпископа (13.12.1890) і ректора (ухвала Св. Синоду від 14–19.12.1890) та призначений управителем ставропігійного Новоєрусалимського чол. монастиря у підмосковному м. Воскресенську (нині – м. Істра Моск. обл.). Ініціював відкриття при монастирі церковнопарафіяльної школи (створена у лютому 1893 на базі початкової школи писемності, що діяла з 09.09.1892).

Христофор
(Смирнов)

З 19.12.1892 – єпископ Ковенський, 1-й вікарій Литов. єпархії. 06.06.1897 призначений єпископом Єкатеринбурзьким та Ірбітським. На каф-рі у Єкатеринбурзі приділив особливу увагу впорядкуванню діяльності єпархіального свічного заводу. Дбаючи про розвиток духовно-навч. закладів, доклав зусиль для забезпечення Єкатеринбурзького ДУ власним приміщенням. Ініціював створення Єкатеринбурзької ДС, звернувшись із відповідним поданням до Св. Синоду. Вжив низку заходів для налагодження роботи Єкатеринбурзької єпархіальної училищної ради та її відділень. За часів перебування Х. на каф-рі у Єкатеринбурзі 19.10.1897 було відкрито псаломщицьку школу при Архієрейському домі, а також першу в єпархії «второкласную» школу при Свято-Успенському чол. монастирі у с. Далматово Шадринського пов. Пермської губ. (нині – місто, адм. центр Далматовського р-ну Курганської обл. РФ), де з 01.10.1899 готували вчителів для церк. шкіл. Активізував діяльність єпархіальної протирозкольницької місії, створивши повітові місіонерські ком-ти і запровадивши посаду помічника єпархіального місіонера. Створив у с. Верхне-Апостольському Шадринського

пов. Пермської губ. (нині – с. Нижня Петропавловка Бродокалмацького р-ну Челябінської обл. РФ) місіонерський стан. Заснував низку нових парафій у віддалених с-щах єпархії; збільшив штатний склад причтів при церквах. Сприяв перетворенню жін. чернечої общини, що діяла побл. с. Краснослободське (ін. назва – Красне) Ірбітського пов. Пермської губ. (нині – у складі Усть-Ницинського сільс. поселення Слободотуринського муніципального р-ну Свердловської обл. РФ), на Красноблудський (Красносільський) Свято-Введенський жін. монастир (15.07.1899 узяв особисту участь у його відкритті).

З 29.03.1900 – єпископ Кам'янець-Подільський і Брацлавський. Звершуючи архієрейське служіння на Поділлі, приділяв значну увагу розвитку церк. шкільництва. З метою підготовки пед. кадрів для численних церк. шкіл єпархії, сприяв відкриттю Вінниц. церковно-учительської школи (1902) та низки «второкласних» шкіл, у т. ч. – жін. школи у м-ку Немирові Брацлавського пов. Подільської губ. (нині – адм. центр Немирівського р-ну Вінниц. обл.). Поліпшив матеріальний стан шкіл, виклопотавши надання значної за обсягом постійної фінансової допомоги з держ. коштів. Дбав про забезпечення престарілих священно- і церковнослужителів, удів і сиріт духовного звання. Доклавши зусиль для оптимізації діяльності єпархіального свічного заводу та звільнення його від боргів, отримав змогу спрямовувати значні кошти на утримання Подільської ДС та єпархіальних духовних уч-щ, зведення нових будівель для Кам'янецького та Приворотського духовних уч-щ. Завдяки ефективному керівництву церк. господарством, суттєво збільшив касу взаємодопомоги подільського духовенства; сприяв затвердженню синодальною владою її нової каси, що дало змогу збільшити розмір пенсій сиротам духовного звання вдвічі. Підтримав ініціативу пере-

творення єпархіального Історико-стат. ком-ту в Подільське церк. історико-археол. тов-во (1903). Виділив із коштів єпархії значну фінансову допомогу на облаштування нового приміщення для музею тов-ва та створення його грошового фонду. Заохочував активізацію релігійно-просвітницької діяльності парафіяльного духовенства.

26.11.1903 призначений єпископом Уфимським і Мензелінським. На каф-рі в Уфі (нині – адм. центр Республіки Башкортостан РФ) намагався підвищити ефективність єпархіального управління – зокрема впорядкувати діяльність духовної консисторії, віднести частину справ на розгляд благочинницьких рад тощо. Опікувався відкриттям нових парафій, храмів, монастирів. Особливу увагу приділяв розвитку місіонерської діяльності. У 1906 ініціював проведення I єпархіального місіонерського з'їзду в Уфі. Того ж року відкрив жін. чернечу чуваську общину в ім'я Смоленської ікони Божої Матері у с. Бугабаш Белебеївського пов. (нині – с. Бугабашево Бакалинського р-ну Республіки Башкортостан РФ).

Через хворобу 17.10.1908 звільнений, за власним бажанням, на спочинок до В'яземського Йоано-Предтеченського чол. монастиря Смоленської єпархії (нині – жін. монастир у м. В'язьмі Смоленської обл. РФ), де мешкав до кінця життя. За твердженням деяких авторів, брав участь у Всерос. Помісному Соборі в Москві у 1917–18.

Помер у В'яземському Йоано-Предтеченському чол. монастирі. Похований на монастирському кладовищі.

За відгуками сучасників, характерними рисами Х. як архіпастиря, шанованого духовенством і мирянами, були «величавое спокойствие и неизменная ласковость, внимательность и снисходительность», «глубокое знание природы человека с ее слабостями и многосторонняя опытность», «уважение и доверие к личности и к личной инициативе».

Протягом пед. та архієрейського служіння отримав низку церк. і держ. відзнак – зокрема ордени Св. Станіслава 3 ступ. (20.05.1876), Св. Володимира 3-го ступ. (24.04.1888), Св. Анни 1-го ступ. (14.05.1896). З 1897 був почесним членом Імп. Правосл. Палестинського тов-ва. Указом Св. Синоду від 10.12.1901 затверджений у званні почесного члена КДА (обраний академ. Радою 31.08.1901 «во внимание к его полезному служению в звании наставника и начальника средней и высшей духовных школ и его плодотворной архипастырской деятельности»).

Був відомий як автор праць із христології, літургії, церк. археології, іконографії, надрукованих у ж-лах «Труды Киевской духовной академии», «Богословский вестник», «Прибавления к Творениям св. Отцов» та окремими виданнями, а також численних «слів» і повчань, уміщених у епархіальній періодиці – зокрема в ж-лах «Екатеринбургские епархиальные ведомости» (1897–1900), «Подольские епархиальные ведомости» (1900–03), «Уфимские епархиальные ведомости» (1904–08) та ін. У 1877–83 займався вивченням давньоруських ікон із колекції моск. купця Андрія Юхимовича Сорокіна, придбаної у 1875 для Церковно-археол. музею КДА її ректором Філаретом (Філаретовим). Здійснений Х. опис 118 із 222 ікон (працю не закінчив у зв'язку із переведенням на службу до Тамбова) було надруковано в ж-лі «Труды Киевской духовной академии» та окремим виданням (К., 1883). У 1886 опублікував російськомовний переклад праці нім. філолога Вільгельма Грімма (Wilhelm Karl Grimm, 1786–1859) «Die Sage vom Ursprung der Christusbilder» («Сказание о происхождении образов Христа»).

Перебуваючи на посаді ректора МДА, звертався до Ради КДА із клопотанням про присудження ступ. д-ра богослов'я за цикл своїх праць з іконографії, виданих у Москві у 1886–87. Однак на підставі відгуків при-

значених офіц. рецензентами доц. О. А. Дмитриєвського та проф. П. О. Лашкарьова, які визнали за розглянутими працями радше популяризаторське, аніж наук. значення, Рада КДА відмовила Х. у присудженні докторського ступ.

Осн. тв.: Богослужение апостольского времени // ТКДА. – 1873. – № 4. – С. 493–560; № 5. – С. 76–155; 1874. – № 11. – С. 155–230; Апокалипсис как литургический памятник апостольской эпохи // Там само. – 1874. – № 10. – С. 102–122; Происхождение и литургический характер таинств. – К., 1875. – [2], 85 с.; Богослужение христианское со времени апостолов до четвертого века. – К., 1876. – [2], 437 с.; Гимн Климента Александрийского // ТКДА. – 1879. – № 7. – С. 347–372; Общий богословский взгляд на историю древнецерковной иконографии. – К., 1879. – [2], 19 с.; Описание коллекции древних русских икон, приобретенной Церковно-археологическим обществом для Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии в 1875 году покупкою у московского почетного гражданина Сорокина. – Вып. 1. – К., 1883. – [2], 170 с.; Происхождение и значение праздника Рождества Христова. – К., 1883. – [2], 132 с.; Учение древней Церкви о Лице Господа нашего Иисуса Христа (до Первого Вселенского Собора). – Тамбов, 1885. – 297 с.; Древнехристианская иконография как выражение древнецерковного веросознания. – М., 1886. – [4], 284 с.; Жизнь Иисуса Христа в памятниках древнехристианской иконографии. – Тамбов, 1886. – 117 с.; 2-е изд. – М., 1887. – 115 с.; Иконография у дохристианских народов. – М., 1887. – 40 с.; Образы Иисуса Христа. – М., 1887. – 115 с.

Пер.: Гримм В. Сказание о происхождении образов Христа / пер. с нем. // Прибавления к Творениям Св. Отцов. – 1886. – Ч. 38. – Кн. 4. – С. 291–330.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. XIII. – №№ 3761–3762; Ф. 160. – № 1881; Ф. 175. – №№ 1045, 2082; Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 5337, 7072; Оп. 3. – Спр. 985.

Опубл. дж.: Протоколы заседаний Совета Киевской духовной академии за сентябрь 1870 г. // ТКДА. – 1870. – № 12. – С. 5–6; [Те саме] за 1882–1883 учебный год. – К., 1883. – С. 197–198; Известия и заметки // КЕВ. – 1883. – № 6. – Ч. неофиц. – С. 136; Известия об обозрении епархии его высокопреосвященством, высокопреосвященнейшим Платоном, митрополитом Киевским и Галицким // Там само. – № 13. – Ч. неофиц. – С. 280; Определения Святейшего Синода // Тамбовские Ев. – 1883. – № 13. – С. 421; Наречение архимандрита Христофора во епископа // Моск. ЦВед. – 1887. – № 22. – С. 317–320; Высочайшие повеления // ЦВед. – 1890. – № 52. – С. 473; 1893. – № 2. – С. 17; 1897. – № 25. – С. 267; 1900. – № 17. – С. 131; 1903. – № 49. – С. 387; 1908. – № 43. – С. 325; Преосвященный Христофор, епископ Ковенский, первый викарий Литовской епархии // Альманах современных русских государственных деятелей. – СПб., 1897. – С. 482; Преосвященнейший Христофор, епископ

Екатеринбургский и Ирбитский // Екатеринбургские ЕВ. – 1897. – № 13. – Отд. неофиц. – С. 373–377; Последние дни пребывания в Екатеринбурге его преосвященства, преосвященнейшего Христофора, епископа Подольского и Брацлавского, и отбытие его из Екатеринбурга // Там само. – 1900. – № 10. – Отд. неофиц. – С. 272–287; Преосвященнейший Христофор, епископ Подольский и Брацлавский // Подольские ЕВ. – 1900. – № 20. – Ч. неофиц. – С. 469–472; Прощание преосвященнейшего Христофора с Подольской паствой и духовно-учебными заведениями г. Каменца и отъезд его на место нового архипастырского служения в г. Уфу // Там само. – 1903. – № 52. – Ч. неофиц. – С. 1565–1591; Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1901–1902 учебный год // ТКДА. – 1903. – № 1. – С. 92; Преосвященный Христофор, епископ

Уфимский и Мензелинский // Уфимские ЕВ. – 1904. – № 1. – Отд. неофиц. – С. 9; Прибытие его преосвященства, преосвященнейшего Христофора, на Уфимскую кафедру // Там само. – № 3. – Отд. неофиц. – С. 147–154.

Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии и подведомых ей училищ со времени основания семинарии до ее преобразования по Уставу 1867 года (1728–1868). – Смоленск, 1892. – С. 441–442, XXX; Мень А., прот. Библиологический словарь : в 3 т. – Т. 3. – М., 2002. – С. 371; Дорошенко С. М. Настоятели Воскресенского монастыря Нового Иерусалима: живая история обители // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. – 2009. – Спецвып. № 2. – С. 155–156.

М. Л. Ткачук